

УДК 37.091.33

Олексій Караманов

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА І ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСПОЗИЦІЙНОГО ПРОСТОРУ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ НАВЧАННЯ

Вагоме значення в організації суспільного життя та проведенні різних освітніх ініціатив сьогодні належить музеям, – специфічним закладам культури, які уможливають організацію ефективної взаємодії між відвідувачами, генерують новий комунікаційний простір та середовище навчання. Саме музеї через предмети-оригінали відкривають перед глядачем історичні епохи, переносять відвідувача до іншої атмосфери, змушують його не лише безпосередньо сприймати інформацію, а й творчо осмислювати та аналізувати її, наповнюючи новим змістом, формуючи власні висновки [3, с. 187].

Організація ефективної комунікації в музеї завжди має свої особливості, зумовлені підтриманням постійного інтересу до музейної експозиції, створенням нових можливостей для формування мотивації візиту до музею різновікової аудиторії та активною пізнавальною діяльністю в його просторі. Усе це безпосередньо та опосередковано залежить від наповнення експозиційного простору музею.

Ми живемо в епоху, коли змінюються та оновлюються підходи до розуміння змісту та сутності музейної експозиції. Поява масових аудіовізуальних мистецтв, які передбачають масове сприйняття великої кількості візуальної інформації, відкрила практично необмежені можливості для розширення аудиторії й підвищення рівня розуміння мови мистецтва. Ця еволюція безпосередньо взаємопов'язана і з «мовою музею», орієнтованого у кожний конкретний період на відповідний спосіб свого прочитання, розуміння, інтерпретації.

Відповідно до цього, «мова музею», тобто його експозиція, форма передання інформації, характер і спрямованість самої комунікації, експозиційно-інформативний ряд постійно зазнають суттєвих змін та удосконалюються [2, с. 9].

Вже сьогодні можна констатувати універсальний характер значення музейної експозиції у соціумі, адже вона може розумітися як сукупність знакових композицій (у семиотичних аспектах); як сукупність повідомлень (в аспекті передання інформації); як

джерело та носій нових знань (в аспекті гносеологічної специфіки); як сукупність різних моделей (тобто інструментів вивчення навколишньої дійсності) [5, с. 15].

Порушена проблема є малодослідженою у вітчизняній історіографії. Окремі аспекти, дотичні до можливостей безпосереднього проектування експозиційного простору у контексті навчання в музеї, розкрито у наукових працях Я. Бишевського, П. Ван Менша, А. Кімнатного, Т. Кранца, М. Майстровської, Р. Маньковської, Н. Нікішина, Т. Полякова, І. Резніка, Ю. Тітінюка, М. Шельонга та ін.

Мета нашої публікації – проаналізувати педагогічні особливості реалізації різних елементів «мови експозиції» у процесі організації комунікативної взаємодії з відвідувачами музею, зокрема, з учнівською та студентською аудиторією.

Поставлена мета зумовлює важливість вивчення різних чинників, що стосуються конструювання самого експозиційного матеріалу, зокрема, так званої «мови експозиції», «мови музейної виставки». Без сумніву, це має важливе значення, адже будь-яка експозиція є основою музею й повинна підтримувати інтерес до найрізноманітніших історичних ідей, явищ, процесів, мистецьких образів та предметів. Особливе значення це має для проектування та організації педагогічної діяльності музеїв.

З огляду на це, музейні предмети, які набувають значення експонатів у процесі створення виставки, мають наступні характеристики:

- по-перше, це привабливість, що включає цікавий зміст, колір, розмір, адаптований до можливості відвідувачів, присутній у повсякденному житті;
- по-друге, своєрідна пластичність, естетика, «візуальна комунікативність»;
- по-третє, інтерактивність, яка впливає на самих відвідувачів, змушуючи їх оцінювати експонат залежно від його смислового навантаження та загального вигляду;
- по-четверте, можливість доступу до різноманітних актуальних тем, що впливають на інтерес відвідувачів відповідно до одержаних знань, створюють для них додаткові можливості

для власного навчання;

- по-п'яте, відповідність природному середовищу, пов'язаному з побутовим, соціальним оточенням людини, що важливо для індивідуального психічного та соціального розвитку [7, с. 69].

Ми вважаємо, що розуміння та бачення цільового призначення музейних предметів, обізнаність з їх функціями є першим кроком на шляху до створення мотивації для відвідування самої музейної експозиції.

Відтак, оцінка «мови музею», її урахування уможлиблює побудову комунікації у музейному просторі з позиції відвідувача. На думку вчених, для цього слід брати до уваги три контексти: персональний, соціальний та фізичний [1, с. 254].

Персональний контекст включає усю багатоманітність досвіду і знань окремого відвідувача, його інтереси, мотивацію, турботи, різні прагнення та захоплення. Соціальний контекст передбачає розуміння характеру взаємодії з іншими відвідувачами і музейними працівниками. Фізичний контекст включає архітектуру й «відчуття» музейного будинку, а також зміст, характер й спрямованість розміщених у ньому експозиційних матеріалів [Цит. за: 1, с. 254].

Таким чином, експозиція розглядається як специфічна мова речей, «розмова через предмети», що володіють трьома основними властивостями:

- інформативністю;
- атрактивністю;
- експресивністю.

Це уможлиблює й активізує сам процес музейної комунікації, коли, наприклад, історичні події, викладені у численних інтерпретаціях, стають для нас реально існуючими, живими. Каналом передачі у часі й просторі є не лише духовна, а й матеріальна культура, відтак історія речі, її атрибуція здатні привертати увагу, адже саме це дає змогу виявити унікальність, культурно-меморіальну цінність речі. Важливим моментом психології сприйняття музейних матеріалів є їх «впізнання», коли, проектуючи нову інформацію на вже знайому, відвідувачі музею освоюють її в особливий, «музейний» спосіб [6, с. 264].

Дослідники схиляються до думки, що актуальна функціональна ідентичність музейного предмета як експоната сильно залежить від розуміння експозиції як контексту. Це знаходить своє відображення у меті створення експозиції, її структурі, стилі й техніці. Ціль пов'язана з функціональною ідентичністю

експозиції, структура, стиль і техніка – з її структурною ідентичністю. Якщо структура експозиції включає організацію матеріалу, стиль у відповідний спосіб формує загальну атмосферу процесу комунікації, а техніка відповідає за безпосередні практичні моменти переказування інформації [Цит. за: 1, с. 256].

У складній системі ієрархічно пов'язаних мов культури «мова музею» виступає як носій особливого виду соціокультурної інформації, інструмент пізнання й регулятор поведінки. Якщо проаналізувати структуру, вона складається, по-перше: із знаків, що наповнюють мовний словник (у якості знаків тут виступають музейні предмети, а у якості словника – фонди музею); по-друге: з мовної граматики, тобто правил взаємного співвідношення знаків у процесі об'єднання їх у тексти (експозицію) [5, с. 11].

«Музейна мова» допомагає сучасній людині вести «діалог» з пам'ятками історії і культури у предметному світі, створеному попередніми поколіннями, творчістю наших предків.

Беручи за основу факт, що експозиція є одним з найважливіших каналів комунікації музею та здійснює комунікативний зв'язок для своєрідного «відкриття» музею відвідувачу, науковці виокремлюють чотири основні підходи до розуміння «мови експозиції» музею:

- естетичний;
- дидактичний;
- театральний;
- асоціативний.

Естетична «мова експозиції» висуває на передній план форму предметів, що передбачає створення усіх можливостей для насолодження та захоплення людиною мистецтвом, реалізацію внутрішньої гармонії та позитивного резонансу [4, с. 84].

Значимо, що саме такий спосіб апелює до почуттів відвідувачів та призводить до глибокого переживання ними різноманітної інформації, адже мінімум предметів, різні засоби інсценування створюють особливу ауру у просторі музею. Репрезентовані музейні предмети набувають непересічного, особливого символічного значення, яке органічно поширюється на атмосферу усієї експозиції. Інструментами навчання тут слугують урочистість, піднесеність та емпатія, а роль відвідувачів часто зводиться лише до пасивної участі.

У контексті організації навчальної діяльності цей спосіб може передбачати проведення урочистих музейних заходів, церемоній,

вечорів пам'яті, уроків «одного експонату».

Дидактична «мова експозиції» зосереджує особливу увагу на значення предметів і передає знання шляхом таксономічних, функціональних, дескриптивних або нарративних розташувань предметів. На перший план у даному випадку виходить початковий контекст музейної пам'ятки, її реальна дійсність [4, с. 84].

У цьому сенсі взаємодія з відвідувачами базується на активній співучасті та осмисленні діяльності, що передбачає наявність текстів, різних графіків й малюнків, а також різних засобів відтворення. Для учнів та студентів це може бути відтворення та дослідження теоретичної дійсності, побудованої на основі знань певних фактів, подій, процесів.

Музейний предмет виступає у ролі посередника (що уможливує використання не оригінальних предметів, а їх копій), а сама комунікація часто може включати алгоритм діяльності. До інструментів навчання можна віднести найрізноманітніші візуальні засоби – карти, схеми, щоденники, «листки активності», маршрутні листи, «музейні паспорти» тощо.

Театральна «мова експозиції» усе створює за допомогою предметного «ансамблю» місць інсценізованих подій та дає можливість брати в них участь через реконструкцію. Різні моделювання шляхом відновлення ситуації намагаються створити настрій та викликати певні переживання, емоційну «співучасть». Окремі предмети, копії часто розчиняються в експозиції, що призводить до створення «загальної картини» [4, с. 85] та формування відчуття особистісної причетності до дійства.

Разом з тим, такі групи різних музейних предметів часто слугують засобом, що групує почуття та спроектує їх у минуле, що завжди розуміється як дійсність, реконструкція того, що було колись, і дійшло до нашого часу.

Асоціативна «мова експозиції» комбінує предмети з метою активізації мисленнєвої діяльності. Це переслідує мету – встановити комунікацію за рахунок незвичного розташування експонатів й тим самим стимулювати до певних роздумів. Відтак, на перший план виходить багатозначний характер предметів, що уможливує їх творчу інтерпретацію з метою репрезентації візуально-персональної дійсності [4, с. 85–86].

Використовуючи різні асоціативні зв'язки, такий спосіб, маючи чи не найбільший творчий потенціал, сприяє активізації пізнавальної діяльності відвідувачів, моделює різні проблемні ситуації і творчі завдання, використовуючи такі

дидактичні інструменти, як аналогію, порівняння, розрізнення та ін., що також вкрай важливо для ефективної музейної комунікації.

Простежуючи еволюцію підходів до організації експозиції, слід відзначити поступове зміщення меж класичної експозиції у напрямку підсилення образного сюжетно-концептуального ряду, підвищення художньої виразності, динаміки та інформативності. Триває розробка найбільш оптимального «виду» культурно-масової інформації, спрямованої на найширшу аудиторію, більш доступну й у такий спосіб більш популярну [4, с. 10].

Очевидно, що це має свої переваги та недоліки. Переваги очевидні, а до недоліків можна віднести ефект так званого «кліпового мислення», що формує поверховість сприйняття навчальної інформації, а відтак й фрагментарність засвоєваних знань, умінь, навичок.

Вищезазначене зумовлене тим, що свідомість сучасної людини є підготовленою для моментального сприйняття образу, співставлень й потребує розширення інформації про об'єкт, а також урізноманітнення ритму, максимальної інформативності й швидкості, яскравості й можливості швидкого запам'ятовування. Це стає можливим завдяки розумінню художнього образу як концентрованої форми «суперінформації», сюжету як змісту концепції, дії як ритму передання інформації [4, с. 11].

Отже, на основі проаналізованого матеріалу, можна дійти до висновку про існування різних способів організації музейної експозиції з урахуванням відмінних моделей «мови експозиції», відповідних характеристик та властивостей музейних предметів, що перетворюються на експонати у процесі музейної комунікації. Важлива роль у цьому процесі належить музейній педагогіці, яка створює своєрідні схеми, підходи та алгоритми освітньої діяльності у музейному просторі, застосовуючи відповідні інструменти навчання.

Перспективи застосування естетичного, дидактичного, театрального та асоціативного підходів до розуміння «мови експозиції» у процесі планування та організації комунікації в музеї створюють широкі можливості для розгортання просвітницької, навчальної та рекреаційної діяльності у просторі музею з різновіковою аудиторією, розробку й упровадження нових музейно-педагогічних методів та прийомів.

Особливого значення ця діяльність набуває у процесі роботи з учнівською та студентською аудиторією, що уможливує розуміння візиту до

музею як незабутнього, захоплюючого етапу її життя, своєрідного «ефекту занурення» у минуле.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ван Менш П. Коммуникация: язык экспозиции // Вопросы музеологии - №1 (9) - 2014 - С.254 - 272.
2. Майстровская М. Музейная экспозиция: тенденции развития / М. Майстровская // Музейная экспозиция: теория и практика, искусство экспозиции, новые сценарии и концепции: Сб. науч. трудов / Отв. ред. М. Т. Майстровская. - М.: Российский ин-т культурологии, 1997. - С. 7-22.
3. Маньковська Р. Музеї України у суспільно-історичних викликах ХХ - початку ХХІ століть / Р. Маньковська. - Львів: Простір-М, 2016. - 408 с.
4. Музеология: стимул к международному сотрудничеству: монография / под ред. О.Н. Труевцевой, Х.К. Вирегг. - Барнаул: АлтГПА, 2010. - 300 с.
5. Никишин Н. А. «Язык музея» как универсальная моделирующая система музейной деятельности / Н. А. Никишин // Музееведение. Проблемы культурной коммуникации в музейной деятельности. / Отв. ред. В. Ю. Дукельский. - М.: Научно-исследовательский ин-т культуры, 1988. - С. 7-15.
6. Резник И. И. Диалог на языке музея / И. Резник // Омский научный вестник. - 2012. - № 2 (106). - С. 264-265.
7. Pater R. Edukacja muzealna dla dzieci. Alternatywne przestrzenie / R. Pater // Edukacja Elementarna w teorii i praktyce. - 2013. - № 4 (30). - С. 55-76.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Van Mensh P. Kommunykatsyya: yazyk ekspozytsyy // Voprosy muzeolohyy - №1 (9) - 2014 - S.254 - 272.
2. Maystrovskaya M. Muzeynaya ekspozytsyya: tendentsyy razvytyya / M. Maystrovskaya // Muzeynaya ekspozytsyya: teoriya y praktyka, yskusstvo ekspozytsyy, novyye stsenaryy y kontseptsyy: Sb. nauch. trudov / Otv. red. M. T. Maystrovskaya. - M.: Rossiyskiy yn-t kul'turolohyy, 1997. - S. 7-22.
3. Man'kov's'ka R. Muzeyi Ukrayiny u suspil'no-istorychnykh vyklykakh KhKh - pochatku KhKhI stolit' / R. Man'kov's'ka. - L'viv: Prostir-M, 2016. - 408 s.
4. Muzeolohyya: stymul k mezhdunarodnomu sotrudnychestvu: monohrafiya / pod red. O.N. Truevtsevov, Kh.K. Vyrehh. - Barnaul: AltHPA, 2010. - 300 s.
5. Nykyshyn N. A. «Yazyk muzeya» kak unyversal'naya modelyruyushchaya systema muzeynoy deyatel'nosty / N. A. Nykyshyn // Muzevedenye. Problemy kul'turnoy kommunykatsyy v muzeynoy deyatel'nosty. / Otv. red. V. Yu. Dukel'skiy. - M.: Nauchno-yssledovatel'skiy yn-t kul'tury, 1988. - S. 7-15.
6. Rezyk Y. Y. Dyaloh na yazyke muzeya / Y. Rezyk // Omskiy nauchnyy vestnyk. - 2012. - № 2 (106). - S. 264-265.
7. Pater R. Edukacja muzealna dla dzieci. Alternatywne przestrzenie / R. Pater // Edukacja Elementarna w teorii i praktyce. - 2013. - № 4 (30). - С. 55-76.